

Sidan har avsiktligt lämnats tom

Greenpeacedykarna började med att veckla ut en banderoll som vederbörligen filmades och fotograferades.

Text och foto: Inge Lenmark

Norra Midsjöbanken

Fintrådiga tofsformade alger växer i mängder på bankarnas grundaste delar. Däremot varken blåstång eller sågtång. Ljuset räcker, men tången klarar inte sjögången utan slits sönder av vågorna.

Midsjöbankarna ligger i Östersjön mellan Öland och Gotland. Där går vågorna höga. Både Östersjöns vågor och miljödebattens. Greenpeacefartyget Rainbow Warrior besökte Norra Midsjöbanken sommaren 2002. DYK hade en reporter med på färden. Följderna blev ödesdigra.

Undervattensberg som reser sig från havsbotten mitt ute på öppna oceanen brukar kallas "sea mounts". De är berömda för sitt rika djurliv – och för dramatisk och ofta livsfarlig dykning. När havsströmmarna sveper över berget tvingas de upp mot ytan. Enorma strömvirvlar och vertikalströmmar är vanliga. Ute på djuphavet rullar vågorna i mjuka dyningar. Runt undervattensbergen reser de sig i stället till fräsande brottsjöar – även i ganska måttlig sjögång. Sjön blir gropig och nyckfull. Ström och vågor går inte sällan i kors med varandra. Då blir havsytan extra kytig och oberäknlig.

Sådana äventyrliga och händelserika miljöer ger förutsättningar för ett utomordentligt varierande växt- och djurliv. Strömmarna tvingar upp näringsrikt vatten från stora djup. Planktontillväxten stimuleras. Allehanda djur dras till den goda tillgången på föda. Vattenrörelserna sörjer för extremt god syresättning av vattenmassan. Havsmiljön runt undervattensbergen brukar beskrivas som tätbefolkade oaser i oceanernas vattenöknar.

Östersjöns närmaste motsvarighet till "sea mounts" kallas för utsjöbankar. De tre största är Hoburgs Bank söder om Gotland, och Södra och Norra Midsjöbanken mellan Öland och Gotland. Betecknande nog kallar Nationalencyklopedin dem för "fiskebankar" och beskriver det förträffliga fisket där.

Är då utsjöbankarna undervattensberg i egentlig bemärkelse? Kanske inte. "Berg" borde betyda fast berg i dagen – ungefär som kalkhällarna runt Öland och Gotland. Hittills har man bara hittat bottnar med omväxlande stenrosen och sandfält. Inga bergsformationer. Bankarna förefaller vara moränryggar eller rullstensåsar snarare än "äkta" undervattensberg. Toppen på Norra Midsjöbanken ligger på cirka 10 meters djup. Havsbotten runt omkring på drygt 40 meter.

Likafullt uppvisar bankarna flera drag gemensamma med de berömda motsvarigheterna i världshaven. Slösande rikt växt- och djurliv (näja, för att vara Östersjön så...), nyckfulla strömmar, gropig och besvärlig sjögång – och inte helt riskfri dykning!

NORRA MIDSJÖBANKEN

Vintrigt fågelparadis

Alla flyttfåglar uppsöker inte sydliga länder. Östersjöns utsjöbankar erbjuder övervintringsområden för miljontals sjöfåglar från stora delar av Nordeuropa. Några av dem flyttar alltså norrut från sina häckningsplatser för att tillbringa vintern på de rika musselbankarna.

Alfågel, sjöorre, svärta och ejder lever i enorma vinterflockor på utsjöbankarna. Alfågel dominerar. Inventeringar ger vid handen att bortåt en miljon fåglar övervintrar bara på Norra Midsjöbanken. De ligger på ytan i flockar om 200-300 djur och tillbringar tiden med att dyka och plocka musslor.

Bankarna bjuder på ett överflödande rikt vinterskaffereri. Alfågeln simmar med lätthet ner till 10-30 meter. I nödfall fridyker den till 50 meters djup för att leta mat! Helst ska det vara musslor. Fågeln sväljer bytet helt med skal och allt – men Östersjöns blåmusslor är ju ganska små. En och annan östersjömussla och sandmussla slinker också ner.

Maginnehållet hos alfåglar på Hoburgs Bank visade sig bestå till 99 procent av blåmusslor. Forskarna undersökte fåglar som fastnat i torskarn och drunknat.

Blåmusslan är inte särskilt näringsrik. Forskarna beräknar att varje fågel behöver äta ungefär 1 kilo musslor per dag för att klara vintern. En miljon ivrigt musselätande fåglar konsumerar alltså varje vinter från november till april tillsammans 120 000 ton musslor!

Längre ner blir inslaget av röda tofsalger alltmera påtagligt. Ännu djupare dominerar blåmusslorna helt.

Stenarnas översidor är klädda med alger. Men på vertikalytor och överhäng finns täta mattor av blåmusslor ända uppe på bankens grundaste delar.

NORRA MIDSJÖBANKEN

Vindkraftspark?

Vi behöver elektricitet. Kärnkraftverk vill vi inte ha. Vattenkraften vill vi inte bygga ut och därmed fördärva fler älvar. Jaha – men vindkraft då? Östersjöns utsjöbankar har ansetts vara idealiska för att bygga jättelika vindkraftsanläggningar på.

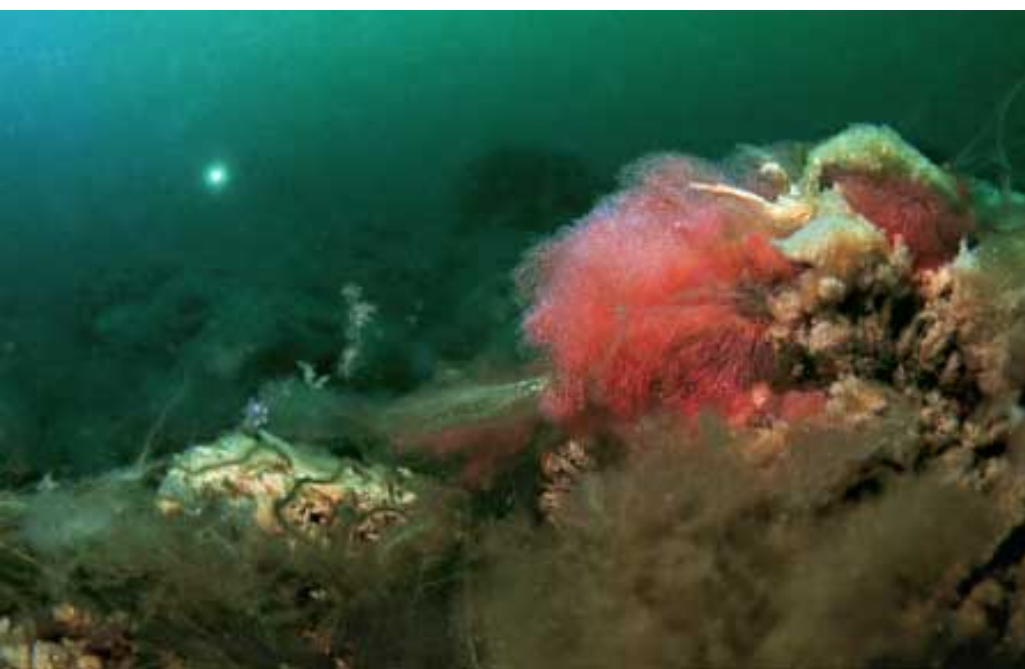
Planerna på att bygga en hel skog av betongtorn med vindsnurror mitt ute på havet är en hägrande dröm för några. En hotfull mardröm för andra.

Utsjöbankarna har några av Östersjöns främsta yngel- och uppväxtområden för flera fiskarter. Vad händer med dem om bankarna under en lång period förvandlas till gigantiska byggarbetsplatser?

Vilka blir långtidseffekterna? Betongkonstruktionerna har beskrivits som "konstgjorda rev" med massor av livsrum för alla handa hårbottensorganismer. Men mängder av elkablar måste dras på havsbotten. Hur kommer elektriska och magnetiska fält från kablarna att störa djurlivet? Hur kommer vandringsarter känsliga för variationer i jordens magnetfält att påverkas?

På torra land finns ofantliga arealer att bygga vindsnurror på. Där blir byggena dessutom ojämförligt mycket billigare!

Rainbow Warriors främsta syfte med resan till Norra Midsjöbanken var att uppmärksamma den här konflikten med naturvårderna.

Fördäck på Rainbow Warrior är fyllt av gummibåtar. De sjösätts med lyftkran. Båtarna är försedda med radio och GPS och mycket kraftiga motorer.

NORRA MIDSJÖBANKEN

Rycket

Gummibåten rivstartade med ett rytande vrål från motorn. Rycket tog fullständigt andan ur mig. Utombordaren tvärstannade och ett upprört hojtande hördes från båten. Linan till min ytboj hade fastnat i pontonen! Jag kollade kameran. Till min fasa såg jag hur det oskyddade fisheyeobjektivet stack ut ur ett stort hål i kamerahöljet. Där hade det tidigare suttit en stor halvsfärisk "dome port". Den hade slitits loss av linan. "Min kamera är förstörd" ropade jag till båten.

Haveriet blev kulmen på en lång rad strul och besvärligheter i ansträngningarna att dokumentera havsbotten på Norra Midsjöbanken.

Första dykningen saknade inte heller komplikationer. Rainbow Warrior började med att lägga ut en stor markeringsboj över bankens grundaste del. Gummibåtarna sjösattes och lastades. Vid det laget hade markeringsbojen försvunnit långt i fjärran.

Sjögången märktes bara som en loj gungning ombord på Greenpeacefartyget. Sett från gummibåten förändrades perspektivet radikalt. Vågorna tornade upp sig till grågröna berg runt båten. Horisonten kunde skönjas enbart under de korta

ögonblick när båten befann sig uppe på en vågkam. Nere i vågdalarna syntes bara väggar av vatten – högt högt upp på himlen. Då kändes det som att sitta i en djup grop i havet med hotfullt mörkt vatten på alla sidor.

Olämpligt väder för dykning på öppet hav? Nja – det blåste inte mer än 8-11 sekundmeter. Men vinden hade just vänt. Nya vågor gick i kors med gammal dyning och gjorde sjön extra gropig. Dessutom befann vi oss över ett grund. Där tenderar vågorna att både gräva ner sig och torna upp sig till brottsjöar – ungefär som när gammal havsdyning rullar in mot en långgrund strand och skapar perfekta förhållanden för att vågsurfa.

Jag tröstade mig med att förra på Greenpeace-gummibåtar säkerligen har bemästrat värre förhållanden än så. Åtminstone att döma av det vi får se på TV emellanåt.

Både markeringsbojen och den andra gummibåten hade nu helt försvunnit ur sikte. Båtföraren började bli osäker på färdriktningen. Radiokontakt togs och vi lade om kursen. Efter mer än 20 minuters irrande skymtade äntligen den röda markeringsbojen under bråkdelan av en sekund från krönet på varje våg.

Hur sjösätter man en dykare med en stor otymplig och ömtålig (och dyrbar!) kamera från en ystert skuttande och krängande gummibåt? Dykaren först. Sedan kameran. En sak i taget. Lugnt och metodiskt. Under den manövern hinner gummibåten driva långt bort från bojen.

Desperat försöker jag simma mot den röda ballongen. Men kameran fungerar som ett drivankare och drar mig ovevkligt bort från den. Jag tvingas begära assistans med bogsering av gummibåten. Armen känns som om den ska slitas av medan jag klamrar mig fast vid pontonen. Med vattnet forsande runt huvudet blir jag släpad tillbaka mot bojen. Först på andra försöket lyckas jag kroka ett ben runt bojlinan. Byte från snorkel till regulator. Klartecken till båt och dykkompis. Neddykning längs bojlinan. Ansträngningen vid ytan gör att jag är andfädd och förbrukar massor med luft redan under nedstigningen.

Lugnet i det trygga vattnet efter allt kaos uppe på ytan känns ljuvligt! På sju meters djup får jag slutligen ordning på både hjärtklappning och flåsandning. Nu är jag i mitt rätta element. Jag är sist att komma ner till botten på 12 meters djup. De andra har redan hunnit veckla ut banderollen "Skydda bankarna" och börjat videofilma evenemanget. Kylan slår emot händer och ansikte. Jag drar på mig handskarna.

Vattnet är fullt med söndertrasade kringdrivande tofsalgar. Jag teknar åt banderollbärarna att backa upp mot strömmen för att komma till renare och mera fotograferingsvänligt vatten. Efter ett par försök begriper jag att det

Kampanjledaren Stuart Thomson deltog inte i Greenpeace-dykningarna på Norra Midsjöbanken. Han stannade ombord och spanade oroligt ut mot dykplatsen.

Greenpeace-båtförarna visar sin styrka med krafttag och snabba ryck. Finliret kring att sjösätta undervattensfotografer med otympliga kameror är de kanske inte lika bra på.

Efter en äventyrlig båtfärd och en ännu mera riskfylld "sjösättning" samlades dykarna i lugnet och tryggheten nere på botten. Nu stod undervattensdemonstration och -dokumentation på programmet.

inte är dykarna som har virvlat upp algtrasorna. Hela havet är fyllt av dem. Jag tar de beställda bilderna av den märkliga "undervattensdemonstrationen" och börjar se mig om efter naturmotiv.

Första dykningen med en ny och okänd dykkompis är alltså extra pirrig. Min pardykarer för dagen är Tom, en tysk Greenpeaceaktivist från Dresden. Ska han plötsligt bara vara försvunnen i diset? Eller kommer han att hålla sig inom synhåll och lydigt agera fotomodell? Gudskelov, grabben gör precis som han blivit instruerad. Han tar till och med regi! Lugnt och uppmärksamt följer han mina handrörelser: närmare, backa lite, längre ner mot botten, titta ditåt...

Hela filmen är snart exponerad. Vi beger oss mot ytan. Dykledaren Jaak Kenas har beordrat ett säkerhetsstopp på 4 meter. På 5 meter märker jag att jag är för lätt. Att öppna dräktens utblåsningsventil för fullt hjälper inte. Att pressa ut sista luftguttan ur lungorna hjälper inte heller. Och ingenting finns att hugga tag i för att bromsa uppfärden – bojlinan är precis utom räckhåll! Jag sitter obönhörligt i hissen och åker som en kork upp till ytan. Fruktansvärt genant! Måste tydligen träna på uppstigning genom fritt vatten...eller åtminstone se till att vara rejält tung på vägen upp och simma i stället för att glida upp.

Kvällsdyket skulle göras lite djupare, 15-20 meter. Vinden hade mojnat och sjön lagt sig något. Markeringsbojen låg utlagd på den nya dykplatsen. Bägge gummibåtarna kunde utan svårigheter navigera sig fram till den. Nu var i stället strömmen efter värre. Men det visste vi inte då.

Tom och jag har just utväxlat neddykningstecken när vi får höra ett gallhojtande från gummibåten: "Dyk inte här! Bojen är där borta! Simma dit!" Under våra förberedelser för neddykning har vi hunnit driva iväg tills den röda enmetersballongen syns bara som en prick vid horisonten.

Tom, Greenpeacedykare från Dresden

Simturen går snabbt och elegant för Tom. Han har bara sig själv och en lätt liten kamera att släpa på. Min stora fisheyekamera hänger nere på en halvmeters djup. Strömmen griper tag i den. Hur jag än simmar driver jag bara längre bort från bojen. På nytt måste jag utsätta mig för nesan att bli bogserad av gummibåten.

Med viss skärpa i både röstläge och formuleringar framhåller jag det nödvändiga i att släppa mig uppströms bojen så att jag ska kunna driva ner till den. Två försök misslyckas. Bägge gångerna för strömmen mig långt vid sidan av bojen. Tom simmar ut och försöker hjälpa till med bogseringen. Förgäves. Inte ens med förenade krafter kan vi baxa mig och kameran på tvärs mot strömmen till markeringsbojen.

Tredje bogseringsförsöket med gummibåten håller på att ta knäcken på mig. Vattnet skvalar runt huvudet och jag får knappt någon luft ens genom snorkeln. Jaak plockar upp kameran i båten och skickar ner den till mig i samma ögonblick som jag släpper taget från pontonen. Äntligen framme! Benkrok runt linan.

Allt klart för neddykning? Jag kollar kamera, ytboj, dykkompis, dykledare på gummibåten. OK-tecken utväxlas. Nu kan det bära iväg ner till det lugna djupet. Bort från all kalabalik på ytan.

Då kommer RYCKET...

Första kontakten togs per telefon den 17 april. Var jag intresserad av att komma med Rainbow Warrior ut till Norra Midsjöbanken på försommaren för att dyka och fotografera? Om jag var! Eld och lågor satte jag igång med förberedelserna.

Påmönstring skulle ske den 29 maj på Skeppsholmen i Stockholm. Min dykarbuss kunde stå parkerad inne på gården där Greenpeace har sin verkstad. Avresa den 30 maj och med två hela dykdagar på bankarna. Återkomst till Stockholm ungefär en vecka senare.

Skriftlig bekräftelse på inbjudan anlände med e-post den 17 maj. Nu med påmönstring på Skeppsbrokajen – en försumbar ändring kan det tyckas. Men hur parkerar man en dykarbuss där medan man lossar alla dyk- och fotoprylar?

Första större ändringen kom med e-post den 20 maj. Nu var påmönstringshamnen inte längre Stockholm utan Karlskrona. Och avresan den 8 juni med återkomst till Karlskrona den 12 juni. Deltagare fick ta sig till Karlskrona bäst de ville och på egen bekostnad. Näja – jag kunde ju passa på att dyka i Blekingeskärgården för att få bilder även därifrån. En dykexpedition till sydkusten organiserades snabbt med goda vänners hjälp.

Bussen lastades och jag anträdde färden från Uppsala den 2 juni. Gjorde mellanlandning i Östergötland för dykning och fotografering vid Ekön i Gryts skärgård. Då fick jag veta via lokalpressen att Rainbow Warrior låg i Norrköping. Ringde Greenpeace från mobiltelefon för att kolla att planen med avresa från Karlskrona den 8 juni låg fast. Det bekräftades, fast avresedatum var nu framflyttat till den 10 juni. Jag fortsatte färden till Karlskrona.

Sommarens första högtryck gav fortfarande strålände väder men med envisa ostliga vindar. Enda dykdagen i Blekinge den 9 juni var högtryckets näst sista dag. Det drog ihop sig till oväder.

Greenpeace ringde på mobiltelefonen. "Vill du komma med ut på Östersjön? Då måste du ta dig snabbt till Norrköping. Vi avgår härifrån i morgon kväll och går direkt till Midsjöbanken. Därifrån går vi raka vägen till Karlskrona. Sedan stävar Rainbow Warrior ut ur Östersjön på nya uppdrag." Jahaja. Om jag kör upp bussen till Norrköping, hur kommer

Jag sörjde min dränkta kamera. Greenpeace fick fortsätta sina dykningar utan min medverkan.

NORRA MIDSJÖBANKEN

"Strulpeace"

Greenpeace berömmar sig av att vara välorganiserade och effektiva. Inge Lennmarks erfarenheter och intryck stämmer inte riktigt med den bilden.

jag tillbaka till den om jag sätts iland i Karlskrona? "Vi låter en Greenpeacemedlem köra ner bussen till Karlskrona åt dig."

Sista dagen med fint väder var den 10 juni. På kvällen mönstrade jag ombord på Rainbow Warrior II i Norrköpings hamn. Under den nattliga färden ut på Östersjön försämrades vädret. Vinden vände till sydväst. Och två nyligen påmönstrade tyska Greenpeacemedlemmar meddelade att de måste vara i Karlskrona senast på kvällen den 11 juni. Snabb

beräkning av gångtider visade att vi skulle ha två timmar på oss att dyka på Midsjöbanken – inte två dagar!

Hårda förhandlingar med tyskarna fick dem att skjuta på sin resplan en dag. Vi skulle få en eftermiddag och en förmiddag för dykning. Inte mer. Absolut inte mer.

Ankomst till Midsjöbanken var vid 14-tiden den 11 juni. Ett eftermiddagsdyk, ett kvällsdyk och två förmiddagsdyk påföljande dag var inplanerade. Jag deltog i eftermiddagsdyket och tog en film. Min fisheyekamera dränktes innan jag kom ner på kvällsdyket. Satt sedan till fyra på morgonen och försökte rädda kameran. Förgäves. Totaldränkt.

Vid frukosten den 12 inträffade något ytterst märkligt. Jag satt ensam i mässen när båtföraren kom in. Han verkade aggressiv och ilsken. På bred australisk (nyzeeländsk?) landsbyggsdialekt sade han: "Du tror väl att jag gjorde det där igår med flit, va?? Men ett ska du veta. Sanningen är att du inte klarade jobbet!!" Först satt jag bara häpen och målös. Sedan svarade jag: "Så talar ett dåligt samvete." Han dröp av.

Under natten mellan de två dykdagarna märkte jag något underligt. Fartyget var inte uppankrat utan låg bara och drev. Förklaringen kom nästa dag. Vid ett försök att ankra hade besättningen tappat det ena av sina två huvudankaren på grund av ett slarvigt ådraget schackel. Nu ville kaptenen inte riskera även det andra ankaret. Men han hade tagit GPS-positionen för den förlorade dyrgripen.

Andra dagens förmiddag ägnade därför besättningen åt att dyka efter det borttappade ankaret. Olyckligtvis hade besättningens torrdräkter forslats iland i Norrköping. Det var patetiskt att se hur de kom upp stelfrusna och huttrande efter att ha letat efter sitt ankare iklädda tunna och trädslitna tropikvåt-dräkter. Ankaret återfanns inte.

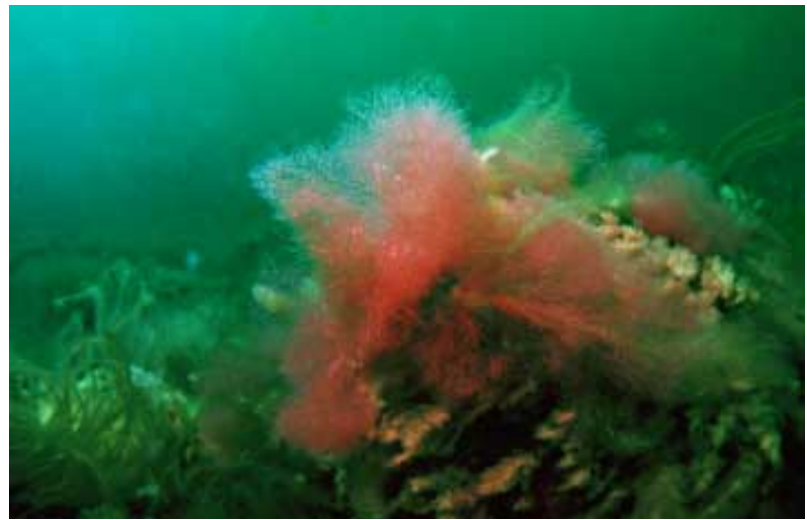
Lyckligtvis besannades inte mina onda aningar om dykarbussens öde. Den stod prydligt parkerad, läst och fulltankad på anvisad plats i Karlskrona. Heder åt den grabben!

Min nya fisheyekamera testade jag den 16 augusti. Nästan hela dyksäsongen 2002 spolieades alltså av ett försök att jobba gratis åt en av världens mest värdenummerade miljöorganisationer.

Blåmusslorna utgör rikligt vinterskaffereri åt alfågarna.

Praktfullt röda tofsalger bär en skir bård av hydroider.

" Indexbild "

Norra Midsjöbanken ligger mitt ute på Östersjön mellan Öland och Gotland. Platsen är berömd för sitt goda fiske - och för att vara övervintringsplats åt bortåt en miljon alfåglar. Dykning på öppet hav kan bli äventyrlig. Men det gäller att komma bort från kalabaliken på ytan och ner i det lugna och trygga vattnet.

